

Державне управління

УДК 351.48

Набока Катерина Олександрівна

кандидат наук з державного управління, доцент

Класичний приватний університет

Набока Екатерина Александровна

кандидат наук по государственному управлению, доцент

Классический приватный университет

Naboka Kateryna

PhD of Public Administration,

Assistant Professor of Department of

Public Administration and Land Management

Classic Private University

Кіктенко Оксана Володимирівна

доктор наук з державного управління, професор

Класичний приватний університет

Киктенко Оксана Владимировна

доктор наук по государственному управлению, профессор

Классический приватный университет

Kiktenko Oksana

Doctor in Public Administration, Assistant Professor,

Professor of Department of Public Administration and Land Management

Classic Private University

**НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЩОДО РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ
НАПРАВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО РАЗВИТИЯ РЫНКА
ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В УКРАИНЕ**

DIRECTIONS AND PROSPECTS OF PUBLIC ADMINISTRATION FOR THE DEVELOPMENT OF TOURIST SERVICES MARKET OF UKRAINE

***Анотація.** У статті визначено основні тенденції розвитку ринку туристичних послуг в Україні; проаналізовано дані державної статистичної звітності з туристичної діяльності; розглянуто розвиток мережі організацій, які займаються діяльністю у сфері туризму; визначено основні проблеми та перспективні напрями державного управління щодо розвитку ринку туристичних послуг в Україні.*

***Ключові слова:** туристична інфраструктура, ринок, туристичні послуги, державне управління, турагент, турист, туристична діяльність.*

***Аннотация.** В статье определены основные тенденции развития рынка туристических услуг в Украине; проанализированы данные государственной статистической отчетности по туристической деятельности; рассмотрено развитие сети организаций, занимающихся деятельностью в сфере туризма; определены основные проблемы и перспективные государственного управления относительно развития рынка туристических услуг в Украине.*

***Ключевые слова:** туристическая инфраструктура, рынок, туристические услуги, государственное управление, турагент, турист, туристическая деятельность.*

***Summary.** The article identifies the main trends in the development of the market of tourist services in Ukraine; statistical reporting data on tourism activity are analyzed; the development of a network of organizations engaged in tourism field's activities is considered. The main problems and perspective directions of the public administration for the development of tourism activity in Ukraine are determined.*

Key words: *tourism infrastructure, market, public administration, tourism services, tourism agent, tourist, tourism activity.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки наочно свідчать про постійне збільшення впливу сфери послуг та скорочення її залежності від сфери виробництва. Туризм є одним з провідних видів діяльності, що досить динамічно розвивається. Він безпосередньо впливає на соціальну, культурну, освітню, економічну сферу життя. У багатьох країнах туризм відіграє важливу роль у формуванні ВВП, створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення, а також в активізації зовнішньоекономічного балансу країни. Він має величезний вплив на такі ключові види діяльності економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, торгівля та ресторанне господарство, фінансова діяльність, виступаючи як каталізатор соціально-економічного розвитку країни.

Туризм в Україні – це один з небагатьох видів бізнесу, який приваблює багатьох підприємців, однак, незважаючи на високий туристичний потенціал, Україна не займає гідного місця на світовому туристичному ринку. Розвиток туристичної галузі в Україні гальмується за багатьох причин: нерозвинена нормативно-правова база; неналежна якість туристичних продуктів та послуг; недостатня популяризація внутрішнього українського туристичного відпочинку; економічна та політична нестабільність; недостатній контроль легітимності виконання процедур сертифікації, стандартизації у функціонуванні сфери гостинності; відсутність чітко сформованої стратегії розвитку туризму та ін.

Питання аналізу стану та стратегічного управління розвитком туристичного ринку України на основі наявних туристичних ресурсів дозволяють виявити шляхи розвитку не тільки туристичного сектора, а й більшості супутніх галузей, які підпадають під мультиплікативний вплив

туризму. У зв'язку із цим дослідження ринку туристичних послуг України з метою визначення перспективних напрямків його розвитку обумовили його високу актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку туризму є предметом наукових досліджень багатьох авторів, серед яких Аванесова Г.А., Воронкова Л.П., Зорін І.В., Єфремова М.В., Каверіна Т.П., Квартальнов В.А., Мальская М. П., Маслов В.І., Сенін В.С., Федорченко В.К., Фролов А.І. та ін.

Різні аспекти державного управління щодо розвитку туристичної діяльності на національному, регіональному й місцевому рівнях висвітлено в працях таких учених, як: Ю. В. Алексєєва, В. І. Биркович, Д. Т. Бікулов, Л. М. Бухаріна, П. І. Гаман, Л. І. Давиденко, В. М. Дмитренко, С. М. Домбровська, Д. В. Карамішев, М. А. Латинін, Т. М. Лозинська, О. В. Малишева, А. В. Мерзляк, Н. М. Ткачова, О. С. Шаптала, Н. В. Яцук та ін.

Однак, не зважаючи на наявність досить великої кількості наукових досліджень, більшість актуальних питань в сфері державного управління щодо розвитку ринку туристичних послуг в Україні на сьогодні є недостатньо врегульованими.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – виявити основні тенденції розвитку туристичної діяльності на сучасному етапі розвитку економіки; дослідити умови та фактори, які безпосередньо впливають на формування і розвиток туристичного ринку; визначити і систематизувати причини, що блокують зростання в'їзного туристичного потоку в Україну. На основі отриманих результатів визначити перспективні напрями державного управління щодо розвитку ринку туристичних послуг України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток туризму будь-якої країни залежить від цілого комплексу факторів, умов та ресурсів. Наша країна має цілий ряд переваг у порівнянні з іншими країнами, а саме: розташована в Центрально-Східній Європі; межує з Білоруссю, Польщею, Словаччиною,

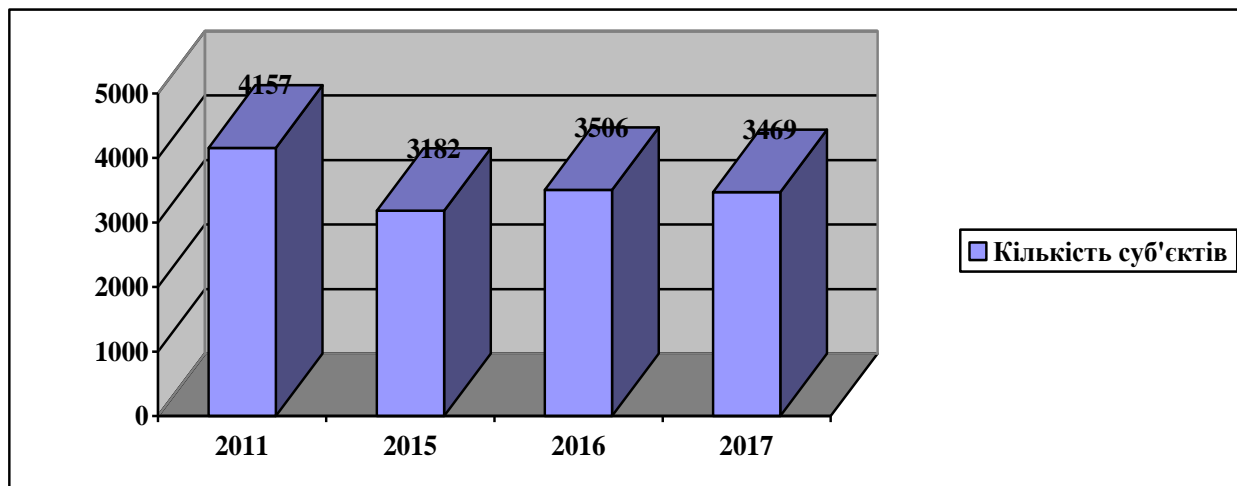
Угорщиною, Румунією, Молдовою, Російською Федерацією. На півдні омивається Чорним і Азовським морями; має стародавню та багату історію, самобутню культуру; має багатий природний потенціал (Україна входить до числа провідних мінерально-сировинних держав світу).

В більшості країн світу туризм є одним із видів економічної діяльності, який досить швидко розвивається. Він відіграє важливу роль у стимулюванні соціально-культурного розвитку, сприяє підвищенню економічного благоустрою населення. Переміщення туристів, як в міжнародному, так і в національному масштабі вирішує питання зайнятості, приносить дохід державним структурам та підприємствам. Розвинута туристична індустрія сприяє збільшенню надходжень іноземної валюти в країну, а також доходів через податки [1].

На жаль, в нашій країні туристичний бізнес з багатьох причин не досяг такого розмаху, як в Туреччині, Єгипті, Кіпрі та ін. Вивчення економічних та управлінських основ його розвитку ще не перейшло на належний рівень добре розвиненої галузі економічної науки, а менеджмент та маркетинг туристичних послуг тільки в останні роки почали розвиватись на університетському рівні.

В багатьох країнах туристична діяльність знаходиться під контролем держави як одна із найефективніших та перспективних галузей народного господарства, яка за економічними показниками випередила навіть автомобільну промисловість та зайняла друге місце після сфери комп'ютерних технологій. Згідно дослідження Всесвітньої туристичної організації туризм і надалі буде мати тенденції швидкого зростання в усьому світі [2]. В Україні туристична діяльність знаходиться на стадії реформування та активного розвитку. Наявні туристичні ресурси використовуються не повністю, але динаміка розвитку туристичного ринку України свідчить про тенденцію до зростання кількості туристів.

За останні роки в Україні відбулися значні зміни в туристичній інфраструктурі, зменшилась кількість організацій, що займаються туристичною діяльністю у порівнянні з докризовим періодом.

Діаграма 1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності України

Джерело: згідно даних www.ukrstat.gov.ua [4]

Недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури в Україні призводить до того, що туризм розвивається з переважною орієнтацією на виїзд, що не сприяє підвищенню ролі туризму для економіки країни, розвитку наявних рекреаційних зон, призводить до відтоку валюти з країни, зменшує співвідношення між в'їзними і виїзними туристами (табл.1).

Таблиця 1

Туристичні потоки, осіб

Рік	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	Кількість іноземців, які відвідали Україну	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	В тому числі		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638
2012	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970

2013	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615
2014	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746
2015	23141646	12428286	2019576	15159	1647390	357027
2016	24668233	13333096	2549606	35071	2060974	453561
2017	26437413	14229642	2806426	39605	2289854	476967

Джерело: згідно даних www.ukrstat.gov.ua [4]

Починаючи з 2015 року, в міру стабілізації становища в країні, відносно невисокого темпу інфляції, підвищення реальних доходів населення, покращилися можливості громадян виїжджати за кордон. Ці ж фактори сприяли зростанню в'їзду іноземних громадян в Україну з різними цілями: туристичними, екскурсійними, особистими, медичними (більш низькі ціни на деякі види медичних послуг), паломництво, спільна діяльність та ін.

Таблиця 2

**В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони
прибули у 2018 році**

Країна	Кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну – усього	Із них – за метою поїздки						
		Службова, ділова	Туризм	Приватна	Освіта	Працевлаштування	Імміграція (постійне місце проживання)	Культурний та спортивний обмін, релігійна, інша
Молдова, Республіка	4435664	653	169	4433750	39	2	209	842
Білорусь	2727645	66553	17095	2642256	25	10	19	1687
Російська Федерація	1464764	7064	4830	1413328	3474	2152	2776	31140
Польща	1144249	305	207	1143070	175	–	56	436
Угорщина	1119446	19	24	917824	–	–	–	201579
Румунія	791116	125	308	693135	–	–	1	97547
Словаччина	366249	13	5	365448	3	1	–	779
Туреччина	270695	5161	7414	257450	18	276	239	137
Ізраїль	261486	997	2770	257083	6	–	26	604
Німеччина	209447	100	1419	206213	11	–	14	1690
США	153778	68	695	152393	72	–	12	538
Інші	1285103	7918	4022	1259703	698	199	675	11888
Усього	14229642	88976	38958	13741653	4521	2640	4027	348867

Джерело: за даними Адміністрації Держприкордонслужби України

Проаналізувавши дані в'їзного туристичного потоку, можна зазначити, що пріоритетними для України зовнішніми ринками є Польща, Росія, Угорщина, Молдова, Туреччина та Румунія.

Основними факторами, що стримують розвиток в'їзного туризму в Україні, на даний час є: образ України як держави з несприятливими для туризму умовами, який створено зарубіжними і вітчизняними засобами масової інформації; діючий порядок видачі віз громадянам іноземних держав; безпека в міграційному відношенні – все це не завжди сприяє зростанню в'їзного туризму; недостатньо розвинута туристична інфраструктура, високий моральний та фізичний знос матеріальної бази, мала кількість державних засобів розміщення туристського класу (2-3 зірки) із сучасним рівнем комфорту; невисока якість обслуговування в усіх секторах туристичної індустрії через низький рівень підготовки кадрів та відсутність досвіду в умовах ринкової економіки, в тому числі внаслідок тривалого періоду експлуатації курортно-туристських засобів розміщення через систему соціального страхування; невідповідність ціни і якості розміщення в готелях.

З моменту набуття незалежності виїзний туризм став активно розвиватися. Найбільш відвідуваними країнами залишаються: Туреччина, Росія, Польща, Угорщина, Молдова, Румунія (табл. 3).

Таблиця 3

Виїзд громадян України за кордон за країнами, до яких вони виїжджали у 2018 році

Країна	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього	Із них – за метою поїздки		
		Службова поїздка	Організований туризм	Приватна поїздка
Польща	9990978	1789	5059	9984130
Російська Федерація	4376423	28177	1257	4346989
Угорщина	3118758	–	–	3118758
Молдова, Республіка	1680353	1554	138	1678661

Білорусь	1186466	42868	12656	1130942
Туреччина	1185051	7459	29495	1148097
Румунія	1045424	3475	5439	1036510
Інші	3853960	11949	66843	3775168
Усього	26 437 413	97 271	120 887	26 219 255

Джерело: за даними Адміністрації Держприкордонслужби України

Аналіз даних виїзного потоку показує, що туристичні переваги громадян України щороку розширюються – поряд з традиційним інтересом до країн з теплими морями все більш популярними стають країни, де пляжний відпочинок можна поєднати з цікавою культурно-пізнавальною програмою, а також лікуванням.

Україна є однією з небагатьох країн Європи, які не мають міжнародних ланцюгів готелів, мережа яких концентрує 30% світового готельного фонду. Зарубіжна практика показує, що особливо швидко готельний фонд збільшується в столицях і великих туристичних центрах, де розміщуються висококатегорійні готелі та представлені відомі міжнародні готельні ланцюги США та країн Західної Європи. Наприклад, в Чеській Республіці 25% готельного фонду знаходиться в Празі, де розміщуються такі відомі міжнародні готельні ланцюги, як «Marriott» та «Hilton» (США). У Росії більшість ланцюгів розташовані в Москві та Санкт-Петербурзі. Тут найбільш широко представлений готельний ланцюг «Marco Polo» (Австрія), «Radisson» (США), «Accor» (Франція) [3].

Таблиця 4

Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення за регіонами України, одиниць

Область	Роки						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	2 499	2 375	2 788	2 644	2 478	2 534	2 474
Вінницька	46	61	72	73	75	60	66
Волинська	46	50	67	64	66	61	58
Дніпропетровська	141	130	135	146	139	138	120

Донецька	140	135	139	50	44	46	45
Житомирська	48	51	57	59	58	70	67
Закарпатська	159	151	228	229	213	211	208
Запорізька	116	89	126	125	86	114	131
Івано-Франківська	345	167	193	212	200	227	244
Київська (м. Київ)	212	205	238	246	234	279	274
Кропивницька	32	43	45	48	41	30	29
Луганська	60	45	51	13	23	23	25
Львівська	228	250	272	273	273	287	277
Миколаївська	70	82	93	89	66	74	79
Одеська	217	216	253	235	250	232	208
Полтавська	86	94	115	106	105	76	77
Рівненська	41	44	52	50	46	45	43
Сумська	48	47	50	41	34	37	35
Тернопільська	46	49	59	58	57	59	57
Харківська	103	125	130	125	123	108	116
Херсонська	74	82	116	109	70	92	57
Хмельницька	60	68	90	84	70	71	74
Черкаська	70	66	75	73	75	80	78
Чернівецька	67	80	87	91	87	79	75
Чернігівська	44	45	45	45	43	35	31

Джерело: згідно даних www.ukrstat.gov.ua [4]

Якщо подивитися на розподіл готельного фонду за областями нашої країни, можна зробити висновок, що найбільший відсоток готельного фонду знаходиться в Київській області та м. Києві – 11%, Львівській області – 11,1%, Івано-Франківській області – 10%, Одеській та Харківській областях – 8,4%.

Більшість іноземних громадян, які відвідують Україну, приїжджають до міст Київ, Львів, Харків, Одеса. На основі цього можна констатувати, що саме ці міста є основними туристичними центрами нашої країни.

Інфраструктура туризму виконує ряд важливих функцій: забезпечуючу, інтеграційну та регулюючу. Забезпечуюча функція

туристичної інфраструктури – створення необхідних умов для організації обслуговування туристів; інтеграційна – організація та підтримка зв'язків між підприємствами туристичного комплексу, формування територіальних туристично-рекреаційних комплексів. Регулююча функція туристичної інфраструктури значним чином впливає на: створення нових робочих місць, споживчий попит, розвиток видів діяльності, що випускають предмети споживання, зростання податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Багато регіонів України з невисоким рівнем розвитку інфраструктури, володіючи потенціалом для розвитку туризму, мають слабку інфраструктуру транспортного забезпечення, торгівлі, ресторанного і готельного господарства. Загальна кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів, що обслуговують внутрішній туристичний потік з кожним роком зменшується (табл. 5).

Таблиця 5

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади України

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	Всього	у них ліжок, тис.	Всього	у них ліжок, тис.	Всього	у них місць, тис.	Всього	у них місць, тис.	Всього	у них місць, тис.
1990	505	154	556	55	332	115	2213	302	15687	467
1995	551	159	517	43	294	83	1862	263	5884	256
2000	549	151	377	31	266	63	2010	238	7615	227
2005	524	145	291	23	321	65	2016	233	18366	236
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2015	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113
2016	291	70	63	10	73	14	1295	146	9669	112
2017	282	71	60	10	69	13	1265	137	9725	108
2017	284	71	55	10	67	12	1235	133	9745	106

Джерело: згідно даних www.ukrstat.gov.ua [4]

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити основні проблеми, що стримують розвиток туристичної галузі в Україні:

- спостерігається значна перевага виїзного туризму над в'їзним;

- за більшістю компонентів і характеристик системи туристичного обслуговування Україна через вкрай повільний перехід на прийняті міжнародні стандарти не досягла належного рівня якості туристичних послуг та обслуговування туристів. Явно завищені і не відповідають якості ціни на туристичні послуги, в результаті чого вартість відпочинку на вітчизняних курортах наближується до вартості відпочинку в таких країнах, як Болгарія, Туреччина, Греція, проте рівень сервісу готелів та існуюча в них цінова політика не відповідають міжнародним стандартам, що в свою чергу є величезними проблемами, які перешкоджають розвитку туризму в Україні;

- слабо розвинена система маркетингу національного туристичного продукту та його просування на світовому і внутрішньому ринках, низький туристський рейтинг України, відсутнє реальне співробітництво із зарубіжними фірмами та міжнародними туристичними організаціями;

- матеріально-технічна база туризму на 70-80% потребує реконструкції. Зanedбаний стан матеріально-технічної бази – одна з найбільш істотних проблем в сучасному туризмі. Наразі держава не виділяє коштів на інвестування туристичної галузі, а приватний сектор не ризикує вкладати свій капітал через нестабільність економіки, що негативно впливає на розвиненість інфраструктури туризму та знижує якість туристичних послуг. Для розвитку матеріально-технічної бази необхідно шукати шляхи залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, без яких неможливо реконструювати наявні та побудувати нові туристичні комплекси, готелі, розважальні центри;

- низька купівельна спроможність населення на туристичні послуги не забезпечує високої прибутковості туристичної галузі тільки за рахунок внутрішнього туризму. Брак бюджетних коштів на дотації в

соціальний туризм призводить до неможливості подорожувати основній масі населення, особливо соціально незахищених верств.

На нашу думку, основними напрямками розвитку туризму в нашій країні мають бути:

- формування сучасного, ефективного та конкурентоспроможного туристичного ринку з професійними управлінськими кадрами;
- впровадження в туристичну діяльність зарубіжного досвіду;
- розробка в регіонах країни маршрутів за культурно-пізнавальними, екологічними та іншими видами туризму з активними способами пересування;
- підвищення ролі інтернет-технологій в просуванні туристичних послуг;
- розвиток мережі туристичних інформаційних центрів;
- розширення співпраці на міжнародній арені, в першу чергу з міжнародними організаціями та міжурядовими утвореннями;
- ефективне використання наявних туристичних ресурсів, модернізацію матеріальної бази туристичної індустрії, застосування будівель і споруд, що не використовуються, під об'єкти туристичної індустрії; облаштування необхідної інфраструктури водних ресурсів, національних парків, зон відпочинку, санаторно-курортних і оздоровчих організацій, автомобільних доріг, а також будівництво нових об'єктів;
- розвиток всіх видів туризму, заснованих на природному потенціалі країни, включаючи транзитний і транскордонний;
- створення туристичних центрів уздовж основних транспортних коридорів, в першу чергу на основі малих історичних міст з культурною спадщиною та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, можна констатувати, що ринок туристичних послуг України демонструє повільні темпи зростання. Незважаючи на те,

що останніми роками відзначено зростання кількості міжнародних туристичних прибуттів в нашу країну, протягом останніх 12 років (2005-2017 рр.) міжнародний туризм в Україні розвивається переважно з орієнтацією на виїзд. Високі внутрішні ціни, низький рівень обслуговування, нерозвиненість інфраструктури перешкоджають розвитку внутрішнього та в'їзного туризму в Україні.

Аналізуючи тенденції розвитку туристичного ринку України, можна відзначити, що конкурентоздатність вітчизняних підприємств туристичного господарства з кожним роком знижується у порівнянні з європейськими підприємствами туристичних та рекреаційних зон. Це спричинено рядом факторів, зокрема політичного та економічного характеру та вимагає адаптації існуючих управлінських механізмів діяльності туристичних підприємств до потреб ринку.

Сталий розвиток туризму в Україні – це процес довготривалої перспективи, який вимагає від держави розробки нових програм та прийняття вагомих рішень у сфері розвитку туристичної галузі. Для цього на рівні держави необхідно: розробка нових рекреаційних та туристичних програм; впровадження нових стандартів обслуговування туристів; впровадження нововведень та широке використання інформаційних технологій; розвиток державної маркетингової стратегії у сфері туризму; створення сучасної інфраструктури готельного та санаторно-курортного господарства; удосконалення системи управління туристичним комплексом і нормативно-правової бази.

Література

1. Зорин И.В., Каверина Т.П., Квартальнов В.А. Туризм как вид деятельности: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 288 с.

2. Полухина А.Н. Развитие управления в сфере туризма и гостеприимства: монография. – Йошкар-Ола: LANFORT, 2010. – 256 с.
3. Сенин В.С. Организация международного туризма: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 400 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Zorin I.V., Kaverina T.P., Kvartalnov V.A. Turizm kak vid deyatel'nosti: Ucheb'nik. – M.: Finansy i statistika, 2005. – 288 s.
2. Polukhina A.N. Razvitie upravleniya v sfere turizma i gostepriimstva: monografiya. – Yoshkar-Ola: LANFORT, 2010. – 256 s.
3. Senin V.S. Organizatsiya mezhdunarodnogo turizma: Ucheb'nik. – M.: Finansy i statistika, 2003. – 400 s.
4. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [Ye'lektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>